

PARTICULARISMES I POPULISMES ALS PAÏSOS DE LLENGUA CATALANA

EMILI BOIX-FUSTER

(CUSC—CENTRE DE RECERCA EN SOCIOLINGÜÍSTICA I COMUNICACIÓ,
UNIVERSITAT DE BARCELONA)

R E S U M

L'ARTICLE ANALITZA BREUMENT L'AMPLA VARIETAT DE CONCEPTES DE POPULISME EN LA POLÍTIQA ACTUAL. AQUESTA ANÀLISI INTENTA MOSTRAR COM EL POPULISME HA DONAT SUPORT ALS PARTICULARISMES LINGÜÍSTICS A VALÈNCIA I A MALLORCA. AQUESTS PARTICULARISMES (ANOMENATS BLAVERISME A VALÈNCIA, I GONELLISME A MALLORCA) NO RECONEIXEN LA UNITAT DE LA COMUNITAT LINGÜÍSTICA CATALANA, I PER TANT AMENACEN LA RECUPERACIÓ SOCIAL (NORMALITZACIÓ) DE LA LLENGUA CATALANA.

PARAULES CLAU

CATALAN, PARTICULARISME, POPULISME

1. INTERVENCIÓNS EN EL CORPUS I L'ESTATUS ALS PAÏSOS DE LLENGUA CATALANA

La desintegració dels països catalans és palmària. Cadascun dels seus set territoris ha seguit viarany sociopolítics diferents tant pel que fa al reculament de la llengua pròpia (substitució, llevat del cas d'Andorra, mai “desnormalitzada”) com pel que fa als intents, més o menys reeixits de “normalització”. Vegem ara com s'hi ha intervingut.

En la taula de Haugen (1972) sobre els components i les etapes de la planificació lingüística, es proposava diferenciar-hi el *corpus*, la intervenció

en l'estructura de llengua (des dels components lèxics fins a l'ortografia), i l'*estatus*, la intervenció en els seus usos i ideologies socials. Per descomptat, aquests dos components s'interrelacionen: si els parlants no se senten interpel·lats pel fat de la seva llengua, si la seva vitalitat etnolingüística subjctiva és minsa, les probabilitats que adoptin una determinada codificació són molt limitades.

En la història recent de la normativització (intervenció en el corpus) del català podem diferenciar les etapes següents (taula I). Entre parèntesis (IEC) quan, en darrer terme, l'autoritat lingüística pertany a l'Institut d'Estudis Catalans.

- (1) 1913. Normes ortogràfiques (Fabra, IEC)
- (2) 1918. Gramàtica (Fabra, IEC)
- (3) 1931. Ortografia mallorquina segons les normes de l'Institut adequada al llenguatge de totes les Balears (Moll, IEC)
- (4) 1932. Diccionari normatiu (Fabra, IEC)
- (5) 1932. Normes de Castelló (IEC)
- (6) 1976. Reconeixement espanyol de l'autoritat de l'IEC: "lengua y cultura catalanas"
- (7) 1983 (EAIB). Institutió consultiva: UIB (IEC)
- (8) 1998. Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua: "únic organisme competent en la regulació del valencià" (Estatut d'Autonomia Valencià 2006)

Taula I. Principals fites en el procés de normativització (elaboració del corpus de la llengua catalana).

Disposem doncs de dues autoritats lingüístiques, l'una (IEC) teòricament amb un àmbit d'actuació a tots els territoris de llengua i cultura catalanes, i una altra (AVL) d'àmbit exclusivament a la Comunitat Valenciana, d'acord amb la denominació oficial. És prou conegut que la proposta normativa fabriana i la posterior elaboració per part de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans estableix un corpus unitari però amb un grau de variants polimòrfiques considerable per tal de reconèixer la variació interna. Els punts (3) i (5) de la taula I assenyalen com filòlegs i lletraferits de les Balears i del País Valencià reconegueren la norma fabriana comuna (Cabrè *et al.* 1984). Però amb quina normativa se sent identificada la població dels països catalans? Per a trobar una resposta a aquest interrogant, cal examinar l'estatus de la llengua, no sols el capteniment sinó també les ideologies envers ella, i sobretot les ideologies particularistes que duen molts conciutadans, no solament a no sentir-se parts d'una comunitat cultural compartida.

2. ELS PARTICULARISMES ALS PAÏSOS CATALANS

En primer lloc tractarem del particularisme valencià, anomenat *a posteriori* blaverisme, sens dubte el més arrelat i difós socialment. En segon lloc presentem el particularisme mallorquí, etiquetat com a gonellisme, més desconegut; i en tercer lloc esbossem el particularisme català, més opac.

Sobretot des dels seixanta, amb algun antecedent anterior, es dona una nombrosa introspecció intel·lectual sobre les identitats dels països de llengua catalana. Ja sota el franquisme, malgrat les limitacions de la censura, es plantejarà la identitat dels diferents territoris dels països catalans. Mostrem a la taula II, una selecció de títols més rellevants.

- Jaume Vicens Vives (1954) *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino
- Joan Fuster (1962) *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Eds. 62
- Joan Fuster (1962) *El País Valencià*. Barcelona: Destino
- Josevicente Mateo (1966) *Alacant a part*. Barcelona: Aportació Catalana.
- Joan Melià (1967, or. 1963) *Els mallorquins*. Palma de Mallorca: Daedalus.
- Alfons Cucó (1999, 1ª edició 1971) *El valencianisme polític 1874-1939*. Catarroja: Editorial Afers.
- Gregori Mir (1990, 1a edició 1974) *El mallorquinisme polític (1840-1936)*. 2 vol. Palma de Mallorca: Moll.
- Joan Melià (1977) *La nació dels mallorquins. Una història política dels mallorquins*. Barcelona: Selecta.
- Josep Vicent Marquès, (1979) *País perplex. Notes sobre la ideologia valenciana*. València: Tres i Quatre.
- Josep Maria Colomer (1983) *Nosaltres els catalans: una visió crítica de la Catalunya actual*. Barcelona: Laia.
- Joan F. Mira (1983) *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres i altres assaigs impetuosos*. València: Tres i Quatre.
- Joan F. Mira (1997) *Sobre la nació dels valencians*. València: Tres i Quatre.
- Damià Pons (2004) *Països Catalans en plural*. Palma: Moll

- Toni Mollà et al. (2005) *Nosaltres, exvalencians. Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L'esfera dels llibres.
- Antoni Furió et al. (2009) *País Valencià, segle XXI. Vint-i-una reflexions crítiques*. Quaderns d'Orientació Valencianista. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Jordi Muñoz (ed.) (2009) *Ara, País Valencià. Reflexions i experiències de la generació que ve*. Quaderns d'Orientació Valencianista. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Martí Domínguez (ed.) (2010) *Sud enllà. El País Valencià vist des de Catalunya*. Quaderns d'Orientació Valencianista. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Josep Vicent Boira (2010) *La Commonwealth catalanovalenciana. La formació de l'eix mediterrani al segle XX*. Barcelona: l'arquer.
- Max Doppelhauer i Georg Kremnitz (2012) *El concepte de Països Catalans*. Viena: Praesens
- Vicent Sanchis (2012) *Valencians, encara. Cinquanta anys després de Joan Fuster*. Barcelona: Proa.
- Joan-Pau Jordà et al. (2016) *Somnis compartits. La identitat mallorquina a debat*. Palma: Documenta Balear.

Taula II. La introspecció sobre les identitats dels països de llengua catalana.

El particularisme valencià

L'eclosió social del particularisme secessionista té lloc sobretot des dels anys seixanta i setanta del segle XX. *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster, el 1962, influeix sobretot en intel·lectuals i gent d'esquerres. La seva tesi central (ésser valencià és una manera de ser "català") remourà les aigües estancades del regionalisme valencià (Rico 1997). Però quin fou el seu abast? Fuster (1962a:12) sintetitza així la seva tesi:

Lo valenciano –testimonios: la bandera y la cultura, el idioma y la vocación– no es sino lo catalán asentado, y un poco reblandecido en las riberas del Seno Sucronense.

Els dards contra Fuster començaran ben aviat. *El Llibret de la Falla de Peu de la Creu-En Joan de Vilarrasa* (1963), en cremava l'efígie, amb el text següent (Flor 2011:70):

Cert llibre escrigué un fuster/que empudegà nostra essència/ demostrant-li a València/i als valencians no voler/L'home que és de molt saber/ segons creu, sense falòries./ renega de nostres glòries/ amb un cinisme sancer/ Mostra ser pantominer/ i per la seua expressió/ mereix de fet l'expulsió/ d'este país tan sincer/ (...) Es bandejar al fuster/ que la fusta mal treballa/ Per açò el cremem en la falla/ que havem plantat al carrer.

La sobretot conservadora i esquifida Renaixença valenciana no anirà més enllà de cercles ben reduïts entorn de *Lo Rat Penat*, no passarà de ser un felibritge nostrat. Davant la diglòssia molt interioritzada (el valencià, llengua per anar amb espartanyes i el castellà com a llengua de guant, com a llengua del poder), davant la substitució que creixia, els pocs renaixentistes valencians no impugnen la dominació castellanoespanyola. N'és una mostra una declaració molla de Teodor Llorente el 1908:

las buenas gentes que hablan y hablarán siempre el idioma que hablaron sus padres, sin que este cultivo de nuestra lengua regional significase hostilidad ni desvío hacia el glorioso idioma nacional, por nosotros igualmente querido, ni mucho menos la pretensión absurda de restringir su uso, cada día más indispensable.

També en aquesta època apareix una reticència (no una oposició frontal, com després succeirà) davant el model o referent catalans, sobretot per part dels republicans blasquistes valencians, oposats completament al catalanisme creixent que perceben com a conservador i clerical. Vegem, per exemple, un fragment de *El Pueblo* (portaveu d'aquest blasquisme):

“Los catalanistas y nuestro regionalismo” (24.VI.1907): “ni vergonzosos asomos de separatismo, ni estúpidas añoranzas de un pasado que pertenece al cementerio histórico y que no puede ni debe resucitar; y por lo tanto apartada de toda insensata y suicida cooperación de la egoísta, inmoral y retrógrada Solidaridad Catalana”

En contrast amb l’afirmació de sobirania d’un Prat de la Riba (“Catalunya és la nació dels catalans”), aquests republicans valencians se senten profundament espanyols i lligats a la llengua castellana, percebuda com a superior. No hi ha arrels valencianes dignes de recordar. L’assimilació al castellanoespanyolisme és total. Félix Azzati, dirigent d’Unión Republicana (blasquisme) (30.I.1916) ho argumenta així:

nosotros abogamos por el predominio, entendiéndose bien, el predominio de la lengua castellana (...) Valencia se siente ampliada en España y por si esas espontáneas inclinaciones que brotan de la tierra en que se nace y se vive habla su dialecto, cuando reflexiona (...) no siente el particularismo nacionalista porque teme empujarse su espíritu en el comarquismo o en el aldeanismo. Cuando los nacionalistas tratan de imponer el dialecto valenciano (...), parece que una voz misteriosa pronuncia palabras fatídicas: ¡Más acá! Cuando hablamos el castellano, se trueca el misterio de aquellas voces en un grito de esperanza: ¡Más allá!

Caldrà esperar la frontissa entre els setanta i vuitanta del s.XX, en plena transició política espanyola, perquè aquest particularisme valencià arribi al clímax. El pòsit històric de particularisme anticatalanista esdevindrà un moviment populista polític articulat i arrelat sobretot a la ciutat de València.

Aquest secessionisme ha fet doncs forat: “una grandíssima majoria no *pensen prou* que són valencians, i *pensen massa* que són espanyols” (Mira 1997,240). El secessionisme l’ha brandat un sector que majoritàriament abjura de la llengua, tot i aparentar defensar-la davant la intromissió del veí del nord.

La dreta valenciana, primer UCD, després PP i Unió Valenciana, un partit nuclearment anticatalanista, plantejaren llur atac al valencianisme adduint un rerefón populista. L’autenticitat del poble valencià, segons van articular en campanyes de premsa agressives a través sobretot del diari *Las Provincias*, es manifestava en el valencià dialectal enfront, no del castellà, sinó enfront del català, concebut únicament i simplificadora com a barceloní. Ens trobem amb una manifestació radical de “la ideologia del dialecte”, l’exaltació de les virtuts del dialecte enfront d’una varietat superordinada, tal com proposà Watts (1999), per a les ideologies envers el suís alemany en relació al Hochdeutsch. Les propostes fusterianes foren titllades i caricaturitzades com a imposicions d’un pretès catalanisme expansionista que pretenia atacar la identitat valenciana. Una clara majoria d’aquests blaveristes usaven per escrit i a casa el castellà, com ja va descriure Ninyoles (1969) a *Conflicte lingüístic valencià*. El valencià col·loquial, el dialecte, era el senyal que indicava l’autenticitat del poble (Woolard 2016).

Teníem doncs un populisme clar *avant la lettre*, ple de dicotomies i simplismes que va aconseguir arribar a la població desinformada, mobilitzar-la i arrelar-hi (Guia Conca 2001). S’impedia així qualsevol possibilitat de transdialectalització: ben al contrari, s’estigmatitzen formes i variants de la resta de la llengua catalana.

Aquest blaverisme es fonamentava en quatre pilars argumentatius: lingüístico-filològic, històric, identitari i jurídic (Climent-Ferrando 2005). El pilar argumentatiu que ha romàs més usat és el jurídic, el fet que l’Estatut d’Autonomia, com és ben conegut,

sols esmentés la denominació valencià i mai català, mentre que l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears reconeix la catalanitat de la llengua.

El valencianisme doncs es troba en un *impasse* envitricollat. Es cert que més d'una quarta part dels infants assisteixen a escoles en valencià (xifra insòlita en la història valenciana), però alhora la nacionalització espanyola està molt interioritzada. No es tracta només que molts valencians se sentin part d'una comunitat imaginada (Anderson 1983), que és Espanya, sinó que no poden imaginar-se deixar de ser-ne part. Joan Francesc Mira, en una nota i en lletra menuda, com si fos un reconeixement un poc vergonyant, declarava “abjurar” d'un catalanisme fusterià (1997:238):

Quant a mi mateix, no m'importa reconèixer que una llarga i continuada reflexió m'ha conduït, amb el pas dels anys, a restringir –no a negar– el sentit i l'abast de la “meua” catalanitat, i a valorar més la dimensió *nacional* de la meua condició valenciana.

En la batalla de València (Flor 2011), triomfaren els secessionistes, que guanyaren pel que fa a la bandera, al nom de la llengua (sols valencià en el text de l'Estatut d'Autonomia) i a l'himne. Els intents de proposar i estendre un model de llengua assimilable i acceptable per a la majoria de valencians (Saragossà 2013) potser han fet massa tard?

El particularisme mallorquí

El punt de partida a finals del segle XIX és similar, potser amb una diglòssia no tan aguditzada, a Mallorca, en comparació amb València. Aleshores la població mallorquina, majoritàriament no alfabetitzada o educada sumàriament, no estava en contacte amb el català culte. Preferia o el castellà de la trona o el seu col.loquial.

Mallorca era (és?) subalterna, castellanitzada o provincianitzada. Durant i després de la guerra civil,

s'atia a Mallorca un anticatalanisme, animadversió contra el catalanisme dels perdedors republicans. Caldrà esperar els setanta perquè esclati una polèmica d'estiu al *Diario de Mallorca* on es vehiculen les ideologies particularistes mallorquines (vegeu Berkenbusch 1994, Canyelles 2018, i sobretot la tesi de Moranta 2020). Un anònim anomenat Gonella defensa “una tendència ideològica que oscil·la entre la crítica a l'excessiva influència estandarditzadora de la llengua catalana de Mallorca fins a la negació que la parla mallorquina i la catalana formen part del mateix sistema lingüístic” (Duane 2018, 18). En els textos inicials de la polèmica, el misteriós Gonella (Moll 1972:119) fa una crida a l'autenticitat del mallorquí, exaltant la puresa i naturalitat del poble, oposada a l'artificiositat i a la corrupció de la llengua proposada pels lletraferits i pels “sabios”. Es percep un baix reconeixement social dels lingüistes com a experts. Els secessionistes valencians, en canvi, no poden invocar la puresa del seu parlar.

Ets gonellistes no tenim res que dir respecte a s'unitat des català ni a sa necessitat d'estudiar gramàtica i que'aquesta sia unificada, pero demanam an ets mallorquins de la ceba que deixen de considerar an es poble mallorquí com si fos mig sauvatge i que, abandonant ets seus esterils narcisismes, s'apoin, precisament, a demunt ets mallorquins normals i, amb tota dignitat i energia, plenten cara a devant certs gramàtics, certs editors i s'Institut d'Estudiis Catalans (sic).

Es parla d'un poble abstracte, s'invoca una parla col.loquial indefinida (p.113):

En Pep Gonella enten que s'autèntic protagonista de lo que passa a Mallorca ha de ser, precisament, sa gent normal amb sa qu'un sa troba cada dia per es carrer o a dins s'oficina o a sa escola, pens que tenc dret a xerrar i a ... escriure.

Quaranta-cinc anys més tard, José Zaforteza descobrí en públic que ell era el misteriós Gonella. Zaforteza, degà del Col·legi d'Advocats de Balears i diputat d'UCD, no era precisament un home del carrer.

El model de llengua es considera, dit molt simplificadament, massa barceloní. En canvi, no es posa en dubte l'artificiositat del castellà estàndard, que és assumit sense cap mena de crítica. Només el castellà tindria dret a l'elaboració com a llengua literària. L'anònim Pep Gonella resumia així els seus "pecats" (Moll 1972:135-136):

1. Sostenir que es mallorquí constitueix un català mes pur i manco castellanitzat que es que empren certs intel·lectuals «fabristes».
2. Llamentar-se de que s'unitat de sa llengua catalana se hagi establida en funció de criteris mes uniformadors que integradors.
3. Criticar a un sector de sa nostra «élite» lingüística per es seu mimetisme cap a tot lo català del Principat i per sa seva manca de mallorquinisme clar i llampant.
4. Desmitificar certes actituds «elitistes» i reclamar un major protagonisme des poble mallorquí en sa conservació de s'idioma.
5. Considerar sa ortografia com a cosa accidental, sense voler dir, emperò, que no se hagi de tenir-hi esment.

En els primers anys el gonellisme és dialectalista, vol afirmar la seva diferència respecte al català normatiu. En una etapa posterior alguns gonellistes prediquen el secessionisme lingüístic. En una tercera etapa, més radicalitzada, població immigrant castellanoparlant no sols s'afegeix a aquest secessionisme sinó que mostra la seva oposició a qualsevol tipus d'integració cultural. El gonellisme incorpora doncs una ideologia de *forasters*, molt espanyolista. Les brases d'aquest foc secessionista són animades pel Partit Popular, sobretot en el mandat de José Ramon Bauzá al seu davant (el mandat de Cristòfol Soler, del mateix PP, en canvi, fou més contemporitzador amb el català),

i posteriorment pel novell partit de Ciudadanos. El gonellisme, però, no esdevingué moviment de masses com el blaverisme.

El particularisme català

Històricament sobretot abans de la Gran Guerra (1914-1918) trobem mostres de pancatalanisme en els textos del catalanisme naixent. *Imperialisme* o *raça* són termes comuns en l'època. N'és una mostra el text següent d'Enric Prat de la Riba (12-I-1907), "Greater Catalonia":

Aixequem-la ben amunt aquesta senyera de la Catalunya gran (...) Els homes més eminents de Mallorca ja han proclamat ben alta, aquesta unitat suprema de la raça, i catalans s'han anomenat i catalans de Mallorca anomenen els fills de l'illa daurada. També se n'adonaran un dia a València i llavors la Catalunya gran redimida, forta i plena, podrà somniar amb una "més gran" Catalunya, la que batega en els *patois* i dorm en els arxius de més enllà dels Pirineus.

En canvi, ja en la democràcia postfranquista, Pujol mostrava una extrema prudència quan es referia al País Valencià (Pujol 2007:141):

Tampoc no m'he sentit temptat per l'anomenat pancatalanisme. La unitat cultural dels Països Catalans, la història fundacional comuna, no tenen per a mi una traducció política de caire institucional. Em vaig interessar per la història del País Valencià i pel valencianisme d'abans de la guerra (...) Més endavant vaig tenir converses amb l'escriptor i assagista Joan Fuster (...) El recordo sorprenent-se de descobrir que a Catalunya hi hagués una burgesia catalanista, al contrari de València on era castellanista. Això sol ja indica

que València i Catalunya són realitats diferents. El plantejament radical que van fer molts valencianistes no ha funcionat. El valencianisme no ha valorat prou les falles, la “Geperudeta”, el catolicisme tradicional i la burgesia, tant la de les grans fortunes com la mitjana. Es tracta d'un moviment massa universitari, massa intel·lectual. Es com si el catalanisme prescindís de Montserrat, dels orfeons, dels sardanistes, dels castellers i del Barça.

Podem localitzar senyals de particularisme català. Esmentem, per exemple, la correcció que membres de l'IEC feren de la traducció a un català en la seva varietat mallorquina de *Mireia* de Frederic Mistral per part de M. Antònia Salvà (Julià 2004:23-24). Recordem el desgrat amb què alguns catalans van rebre la versió en català de València del text de proposta del Tractat Constitucional Europeu (Climent-Ferrando 2005:42-43). La Generalitat de Catalunya preferí difondre aquesta abans que apareguessin dues versions, una en català de Catalunya i una altra en català de València, mentre que el govern valencià del Partido Popular volia que n'apareguessin dues versions diferenciades. Recordem també les desafortunades declaracions de Carod-Rovira (“el valencià no existeix” (Climent-Ferrando 2005:49)) que atiaren el foc del secessionisme, el qual va poder adduir, en una sinècdote característica, que negant la llengua valenciana, es negava el poble valencià. És una falòrnia, però, acusar un presumpte imperialisme català actualment. De fet, el català mitjà parla poc de València, la ignora massa en realitat.

3. PERSPECTIVES DE FUTUR

Hem vist com aquests moviments particularistes posen pals a la roda als intents de normalització i normativització lingüístiques, i impedeixen tot tipus de transdialectalització, tot

tipus de vehiculació i acceptació d'un estàndard. El conflicte lingüístic, plantejat com a oposició entre el valencià i el mallorquí respecte al català normatiu, com una reacció populista contra un pretès supremacisme català, només fa que afavorir la llengua hegemònica, el castellà i el castellanoespanyolisme. Quines perspectives de futur hi ha? Davant de l'èxit considerable del populisme antivalencianista, s'ha criticat a bastament l'excés d'intel·lectualisme dels fusterians i pròxims. Novament Mira (2005:36), per exemple, fa una autocrítica: “els anomenats “catalanistes” hem practicat un excés de racionalisme i de mètode, i hem descurat també en excés determinats sentiments col·lectius, algunes emocions a flor de pell i alguns emblemes d'identitat que els serveixen de vehicle i expressió”.

El problema de fons és fins a quin punt podem engrescar la població, més enllà de la llengua, en una acció concertada per a salvar les nostres identitats. Ramon Lapiedra aposta per una via pragmàtica. Lapiedra (“El valencià, Europa i nosaltres”. *El País* 23-IX-2004) exrector de la Universitat de València, feia una crida a l'acció dels propis valencians, que no poden esperar ésser salvats per mans de fora:

Des de quan buscar la salut del valencià hauria de ser un objectiu d'esquerres i no un terreny comú de coincidència ciutadana? (...) el nus de la qüestió, ço és, que en un món tan globalitzat com el nostre, el País Valencià, en solitari, no té el pes demogràfic, ni l'empenta col·lectiva necessària, ni la tradició, per salvar un valencià segregat artificialment de la resta del domini lingüístic global. Que el veritable dilema és si salvem el valencià amb els seus trets característics dins la llengua comuna, el català-valencià, o si volem assistir mirant-nos el melic a l'extinció de la nostra llengua pròpia.

Podrem fer arribar un nacionalisme banal en la vida quotidiana, en el sistema educatiu i els mitjans de comunicació de masses? (Billig 1995). Com sintetitzava Josep Gifreu (2001:151):

En un món marcat per la globalització de les comunicacions i de les economies, les televisions presents a l'espai del català havien i haurien de contribuir a revitalitzar la memòria col·lectiva i a vertebrar projectes de futur en un sentit alhora integrador i plural. Ara bé, ¿com podien i podrien les grans cadenes realment existents reflectir i recrear la cultura catalana si els seus interessos bàsics, implícits en la programació i les activitats narratives i editorialitzants, responen als de la cultura espanyola i en castellà, l'única realment hegemònica a tots els territoris de l'estat?

Podem esdevenir una col·lectivitat que se senti cohesionada simbòlicament? Damià Pons (2005) resumia cinc ideals a què hauríem d'aspirar: *cooperació, conveniència mútua, benefici compartit, igualtat i reciprocitat*, als quals afegiria el de *generositat*. Els catalans hem d'admetre que totes les iniciatives comunes no duguin el nom de catalans del Principat, per tal de minimitzar reticències. Els catalans, per exemple, hem d'aparentar no veure la iniciativa (molt poc afortunada) que un institut per a promoure els lligams econòmics entre els nostres països dugui el nom d'un il·lustre burgès, valencianista en els seus inicis, però esdevingut un potentat franquista (Ignasi Villalonga, 1895-1973), d'una banda certament patrocinador del Diccionari Català-Valencià-Balear, però de l'altra, governador general imposat de Catalunya durant un mes, després dels fets del 6 d'octubre del 1934. Podrem organitzar iniciatives i empreses a gran escala (Boira 2010) com han fet els bascos amb la immensa i reeixida cooperativa de Mondragon? Podem deixar de menystenir les varietats de català que no són les

del nostre racó? Podrem arribar a signar un Tractat d'Unió de la llengua catalana-valenciana, com han reeixit a fer neerlandesos i flamencs?

4. UN POPULISME AVANT LA LETTRE

El populisme és una mena de sabata de la Ventafocs, adaptable a qualsevol mida de peu. La seva extensió factual (hi ha molts populismes al planeta) interpel·la els qui volem règims democràtics i volem entendre'n la lògica. Estic d'acord amb Panizza (2019,49): "Al plantear preguntas incómodas sobre las formas modernas de democracia, y a menudo representando la cara fea del pueblo, el populismo no es ni la forma más elevada de democracia ni su enemigo, sino más bien un espejo en el cual la democracia se puede contemplar a si misma, mostrando todas sus imperfecciones, en un descubrimiento de sí misma y de lo que le falta"

Aquest repàs del concepte i l'abast dels populismes vol entendre millor els nostres particularismes populistes. Mudde (2017:17-18), ens dona una definició concisa del populisme, que fem servir com a punt de partida:

no és del tot controvertit afirmar que el populisme sempre implica una crítica de la classe dirigent i l'adulació del poble comú. Més en concret, definim el populisme com una ideologia de nucli porós que considera que la societat està dividida entre dos grups homogenis i antagònics "el poble pur" enfront de l'elit corrupta", i que sosté que la política hauria de ser l'expressió de la *volonté générale* del poble.

Aquest poble apareix com un significant buit, molt ambigu i, per tant molt manipulable. Què és la gent comuna, què és la gent senzilla?

Els actors populistes són experts a detectar i polititzar els greuges socials. El líder que

trionfarà és aquell que millor percebi i expressi el que el públic ja desitja. El líder populista no és necessàriament membre del poble que pretén representar (Trump en el cas dels Estats Units, per exemple), però es presenta com el seu portaveu. Així, per tal d'identificar-se amb aquest poble, el polític populista pronuncia malament intencionadament determinades paraules per crear una imatge de "ciutadà del carrer", sincer i poc sofisticat de manera que indicia tant la seva pretesa distància dels centres de poder com la seva proximitat al poble (Panizza 2009:44). Amb aquest llenguatge que vol aproparse al col·loquial, el polític populista dona respostes simples a interrogants complexos.

Resumim a continuació cinc trets que caracteritzen els populistes: 1) la crítica a l'envaniment de les elits; 2) les simplificacions dicotòmiques i l'oposició sentimental en contrast amb el racionalisme; 3) el rol dels mitjans de comunicació de masses en la seva difusió; 4) el sentiment d'amenaça per la immigració i l'hipercanvi ètnic, i 5) la privació relativa.

La crítica a l'envaniment de les elits. El dirigent populista adopta el rol del pretès esperit del poble. No debades l'oposat a l'emancipació de la Il·lustració és l'arrelament en el particular. L'elit menysprea la immediatesa del poble. L'elit en el fons es demana què pot ser bo de l'espontaneïtat del poble, que es mou com un penell subjecte al vent. El poble menyspreat, per la seva banda, rebutja les teories i els sistemes d'aquesta elit, de tant que en desconfia profundament (Delsol 2015,81):

"El *idiotes* rechaza los sistemas porque, precisamente, no lo tienen en cuenta como hombre, o eso es lo que siente, al menos. Solamente lo particular es real y los grandes relatos se apoyan en conceptos que no existen"

La natura elitista de la democràcia liberal ha fomentat aquesta desconfiança cap als polítics i les institucions i ha alimentat la sensació entre

nombrosos ciutadans que ells no tenen veu en el debat públic. Arreu domina una desconfiança envers els dirigents. Es proclama que se segueix la voluntat popular, que es defensa el poble senzill i es presenta les elits com a distants i corruptes, mentre s'escomet contra bocs expiatoris. Mudde (2018:119) proposa amb encert que "el populisme es pot considerar política per a persones comunes feta per líders extraordinaris que es construeixen perfils de persona comuna".

Les simplificacions dicotòmiques i l'oposició sentimental en contrast amb el racionalisme. Més que una ideologia travada i sistemàtica, el populisme és una lògica d'acció política. La llengua no sol ser-hi un element identificador i mobilitzador clau. El poble no es rebel·la per conceptes, per exemple, no per la llengua en general, en abstracte. Per això, sorprèn la virulència –l'èxit– del blaverisme anticatalanista, invocant una llengua *valenciana* que els seus pretesos defensors ben poc usaven i usen *de facto*. Es cerca un antagonista: nosaltres/ells; poble/elits (castes). Es construeix discursivament un enemic. Els purs, els vertaders són el poble mentre que els polítics corrompen. La racionalitat no és el que importa sinó els sentiments i les emocions. Com deia Borges, "no nos une el amor, nos une el espanto".

Troblem una apel·lació al "poble": o tot o la part "autèntica" que se sent contaminada per "estranyos" (immigrants, catalans, jueus...) o elits o tots dos. El populisme proposa solucions "de sentit comú" que contrasten amb les opinions dels experts. S'arriba a propagar un retorn al passat, a una *Gemeinschaft* (comunitat) que tampoc va existir realment. Els eslògans de Trump exemplifiquen aquests simplismes, ben entenedors i assimilables: "Make America Great Again" o "Americans first".

Cal construir un antagonista amb una polarització entre un *nosaltres* i un *ells*, en què té un valor moral superior la part agreujada. Una dimensió anti *statu quo* és essencial: l'oligarquia, un grup dominant, els *insiders*, la plutocràcia o

qualsevol altre grup que impedeixi al poble assolir la plenitud (Panizza 2009:13-14). Com diu Delsol (2015:81) “el *idiotes* rechaza los sistemas porque, precisamente, no lo tienen en cuenta como hombre, o eso es lo que siente al menos. Solamente lo particular es real, y los grandes relatos se apoyan en conceptos que no existen”.

El que s'oposa a l'emancipació de la Il·lustració és l'arrelament en la tradició. Els nombrosos estan lligats als desitjos propis, estan mancats de visió de conjunt. L'accés a la llengua estàndard, fent un paral·lelisme aproximat, també és un accés al que és comú

Aquesta apel·lació al poble i la senyalització de l'enemic estigmatitzat s'emboïca amb emocionalitat. Allò afectiu predomina per damunt d'allò cognitiu, l'apel·lació primària per damunt de l'argumentació racional. No importa allò que és real sinó allò que “se sent” com a tal. Les mentides estan blindades pels sentiments.

El rol dels mitjans de comunicació de masses en la difusió del populisme. La premsa, la televisió i ara les xarxes difonen les simplificacions populistes mitjançant, per exemple, la *Lügenpresse* (la premsa de les mentides). En els casos del blaverisme i el gonellisme la premsa conservadora (*Las Provincias*, *El Mundo*, per exemple) juga un paper clau en la seva difusió. Es planteja una guerra de representacions. La política de confrontació ataca els mitjans de comunicació de masses tradicionals i més intel·lectuals, el *New York Times* en els cas dels EUA. El gran enemic és l'argumentació racional. Els mitjans difonen informacions falses i això no preocupa. Com afirma Hannah Arendt a *Los orígenes del totalitarismo*, (citat a Vallespín i Bascuñán 2017:143), “el súbdito ideal del régimen totalitario no es el nazi o el comunista convencido, sino el hombre para el que ya no existe la distinción entre hecho y ficción, entre verdadero y falso”.

El sentiment d'amenaça per la immigració i l'hipercanvi ètnic. Es desvetllen temors sobre la possible destrucció de les comunitats i la

identitat històrica dels grups nacionals i de les maneres de vida establertes. S'estenen temors de desplaçament cultural. Hi ha pors culturals, hi ha riscos d'incompatibilitat cultural, riscos d'atrinxerament, de ressentiment davant el que es considera un favoritisme envers els immigrants. Arribem a trobar teories de conspiració, una certa paranoia i tot.

La privació relativa. En la globalització de l'economia neoliberal molts creuen que hi surten perdent (els “oblidats”: les desigualtats han crescut) en comparació amb els altres. Tenen doncs por del futur. És una percepció que no només afecta aturats. Sobretot als EUA els treballadors blancs no qualificats han patit tota la força dels vents econòmics: la disminució de les feines segures, fixes i ben remunerades i una economia basada en el coneixement que dona importància a uns títols universitaris que no tenen. L'obsessió per la diversitat alentà els votants de Trump a pensar en sí mateixos com a un grup desafavorit, al qual s'ignorava i la identitat del qual es veia amenaçada.

5. CONCLUSIONS

Per què triomfà a València (no tant a Mallorca) el populisme secessionista? Els populistes de dretes són més eficaços que els d'esquerres perquè recorren més sovint a les tres paraules clau: desconfiança, destrucció i privació relativa. Els d'esquerres oblidem els interessos profunds sobre el canvi ètnic i la possible destrucció del grup més ampli, la identitat i les maneres de viure. Els fusterians, mancats de capital simbòlic (mitjans de comunicació favorables), no reeixiren a influir prou en els cors i en els sentiments i no sols en les ments. El blaverisme va aconseguir atacar orquestradament un enemic (el catalanisme, el valencianisme crític) i va deixar opac el veritable *statu quo*, el nacionalisme castellanoespanyol dominant. En canvi els valencianistes vertaders, tot i la seva vàlua intel·lectual, no són *statu quo*, són marginals.

Vivim en un món inestable, fragmentari i impredecible, sobretot des de la pandèmia actual. Els populismes ja hi eren abans de la crisi dels Lehman Brothers, seguiran la democràcia liberal com una ombra i tenen un potencial important. Cal alliberar-se de l'arrogància dels intel·lectuals saberuts i no fer un mal diagnòstic. Cal prestar més atenció a les preocupacions dels ciutadans d'infanteria i no solament a les elits tancades, cosmopolites, autocomplaents. Les preocupacions dels votants populistes són tan reals com legítimes. Arreu hi ha lluita pel reconeixement, s'estén el temor a les masses, que se silencien, mentre es fa més cas dels rics i de les empreses. Les proteccions als treballadors són més dèbils del que serien si els responsables polítics provinguessin de la classe de gent a qui diuen que representen.

La manipulació de les masses ha estat atroç a València. Les bases socials del secessionisme als països de llengua catalana es mantenen i aquestes seran una espasa de Dàmocles persistent que, en qualsevol moment, activades amb més o menys èxit, poden destarotar els intents de normalització i normativització lingüística. Esperem haver-ne identificat una mica els ingredients: un populisme *sui generis*, que sap convèncer i seduir una part significativa dels nostres conciutadans, més al País Valencià, menys a Mallorca i, amb un tarannà diferent, a Catalunya. La transdialectalització i la construcció d'una comunitat cultural imaginada esdevenen impossibles si no existeix un espai de comunicació compartit i, millor, igualitari i cooperatiu, que pugui autocentrar-se i plantar cara al castellanoespanyolisme. Ara toca no intoxicar i combatre amb èxit.

REFERÈNCIES

- Anderson, Benedict (1983) *Imagined Communities*. (trad. catalana 2005). Londres: Verso.
- Berkenbusch, Gabriele (1994) "Mallorkinisch oder katalanisch? Standard oder Varietäten? Auf den Spuren von Pep Gonella". Dins Berkenbusch, Gabriele i Bierbach, Christine (eds.) *Soziolinguistik und Sprachgeschichte: Querverbindungen*. Tübinga: Gunter Narr, 81-97.
- Billig, Michael (1995) *Banal nationalism* (trad. catalana 2006). Londres: Sage.
- Boira, Josep Vicent (2010) *La Commonwealth catalanovalenciana. La formació de l'eix mediterrani al segle XX*. Barcelona: l'arquer.
- Boix-Fuster, Emili (2012) *Civisme contra cinisme. Llengües per viure i conviure*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Cabré, Maria Teresa *et al.* (eds.) (1984) *Problemàtica de la normativa del català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Canyelles, Xavier (2018) *Gonellisme. Particularisme i secessionisme lingüístic a les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Documenta Balear.
- Climent-Ferrando, Vicent (2005) *L'origen i l'evolució argumentativa del secessionisme lingüístic valencià. Una anàlisi des de la transició fins a l'actualitat*. Barcelona: Ciemen Mercator Working Papers.
- Cucó, Alfons (1999, 1ª edició 1971) *El valencianisme polític 1874-1939*. Catarroja: Afers.
- Delsol, Chantal (2015, or. francès 2015) *Populismos. Una defensa de lo indefendible*. Barcelona: Ariel.
- Duane Bernedo, Lucas John (2018) *The institution of linguistic dissidence in the Balearic Islands: Ideological dynamics of Catalan standardization*. Tesi doctoral. Universitat de Luxemburg/UOC.

- Flor, Vicent (2011) *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme I identitat valenciana*. Catarroja: Afers.
- Fuster, Joan (1962) *El País Valencià*. Barcelona: Destino.
- Gifreu, Josep (2001) *El meu país: Narratives i combats per la identitat*. Lleida: Pagès.
- Guia Conca, Aitana (2001) *La llengua negociada. El manteniment del conflicte lingüístic sobre la llengua*. València: Tres i Quatre.
- Haugen, Einar (1972) *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press.
- Julià, Lluïsa (2004) "Pròleg". Dins Mistral, Frederic, *Mireia*. Barcelona: Quaderns Crema, 11-30.
- Joan Melià, Joan (1967, or. 1963) *Els mallorquins*. Palma de Mallorca: Daedalus.
- Mira, Joan Francesc (1997) *Sobre la nació dels valencians*. València: Tres i quatre
- Mira, Joan Francesc (2005) "Sobre Europa i Catalunya: una perspectiva valenciana" Dins Pons (ed.) (2005), 27-38.
- Moll, Francesc de Borja (ed.) (1972) *Polèmica d'en Pep Gonella*. Palma de Mallorca: Moll.
- Moranta, Sebastià (2020) *Discursos lingüístics e identitaris en Mallorca (Espanya) y en la República de Moldavia*. Tesi doctoral. Universitat de Marburg (Alemanya)
- Mudde, Cas (2018, or anglès 2017) *Populisme. Una molt breu introducció*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Ninyoles, Rafael Lluís (1969) *Conflicte lingüístic valencià. Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. València: Tres i Quatre.
- Panizza, Francisco (2009) "Introducción. El populismo como espejo de la democracia". Dins Panizza (compilador), *El populismo como espejo de la democracia*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 9-49.
- Pujol, Jordi (2007) *Memòries. Història d'una convicció (1930-1980)*. Barcelona: Proa.
- Rico, Antoni (2018) *La influència del pensament de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*. Tesi doctoral. Universitat de Girona.
- Sáez Mateu, Ferran ((2018) *Populisme. El llenguatge de l'adulació de les masses*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Saragossà, Abelard (2013) "L'ús del valencià: mirada al present i al futur. Reflexions per a un valencianisme transversal i majoritari". *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia* 2, 31-101.
- Vallespin, Fernando; Bascuñan, Mária M. (2017) *Populismos*. Madrid: Alianza.
- Watts, Richard J. / (1999) "The ideology of dialect in Switzerland". Dins Blommaert, Jan (ed.) *Language Ideological Debates*. Berlin: Mouton, 67-194.
- Woolard, Kathryn A. (2016) *Singular and Plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford: Oxford University Press